

kouksia, esittelevä teos, joka tarjoaa kiinnostavia ja yllättäviä, jopa humoristisia näkökulmia moderniin uskonnonfilosofiaan.

OLLI-PEKKA VAINIO
DOS., HELSINKI

MICHAEL N. MARSH
Out-of-Body and Near-Death Experiences: Brain-State Phenomena or Glimpses of Immortality? Oxford Theological Monographs. Oxford: Oxford University Press 2010. 309 s.

Kuolemanraajakokemukset (near-death experiences) ovat olleet esillä länsimaisessa julkisuudessa 1970-luvun puolivälistä alkaen, jolloin amerikkalainen Raymond Moody määritteli kirjassaan kuoleman rajalta palanneiden ihmisten kokemukset omaksi tyyppikseen. Kuolemakokemuksia ja niiden kuvauksia on toki esiintynyt kautta historian, mutta nykyajan lääketieteellinen tekniikka mahdollistaa yhä useamman kuolemanvaarassa olevan ihmisen elvyttämisen. Moodyn klassiseen rajakokemukseen kuului muun muassa fyysisestä ruumiista irtautuminen, siirtyminen ”tunneliin” kautta toiseen, transmateriaaliseen maailmaan, kuolleiden omaisten kohtaaminen ja oman elämän arviointi sekä paluu ruumiiseen.

Kuluneiden 35 vuoden aikana kuolemanraajakokemuksista on ilmestynyt sekalainen määrä populaaria kirjallisuutta eikä aihetta käsitteleviä internet-sivustojakaan ole vaikea löytää. On kuitenkin huomattava, että rajakokemuksia on tutkittu myös tieteellisesti erityisesti anglosaksisessa maailmassa. Tutkimuksia on ilmestynyt arvostetuissa lääketieteellisissä lehdissä ja toisaalta tutkimustuloksia ja niiden merkitystä ovat arvioineet eri alojen

ihmistieteilijät – teologit kuitenkin melko vähän.

Michael N. Marsh on kansainvälisesti arvostettu biolääketieteen tutkija, joka myöhemmällä iällään on suorittanut Oxfordissa teologian tohtorin tutkinnon. Käsillä oleva kirja perustuu hänen teologiseen väitöskirjaansa. Marshin teos jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä, laajemmassa osassa hän käsittelee kuolemanraja- ja ruumiistairautumiskokemusten fenomenologiaa ja niiden neurofysiologisia selityksiä. Teoksen jälkiosassa tekijä arvioi rajakokemusten teologista merkitystä. Marsh ei ole itse kerännyt tutkimiaan kokemuksia käsittelevää empiiristä aineistoa, vaan hän tukeutuu muiden tutkijoiden aiemmin kokoamaan tapausaineistoon. Marsh on valinnut lähteikseen tunnettujen rajakokemustutkijoiden teoksia; näin hänellä on perustanaan yli 700 ihmisen kuvaukset poikkeuksellisista kokemuksista.

Marsh niputtaa ruumiistairautumiskokemukset (out-of-body experiences) ja kuolemanraajakokemukset yhteen käyttämällä niistä läpi kirjan yhteistermiä ”ruumiin ulkopuoliset kokemukset” (extracorporeal experiences). Ratkaisu on erikoinen, sillä nämä kaksi kokemustyyppiä ovat kokonaisuudessaan erilaisia. Kuolemanraajakokemukseen toki liittyy tyyppillisesti kokemus ruumiista irtautumisesta, mutta rajakokemus on myös voimakas persoonaa muuttava arvokokemus. Pelkkä ruumiistairautumiskokemus taas voi ilmetä huomattavasti vaatimattomampana elämyksenä esimerkiksi nukahtamisen yhteydessä. Toisaalta Marsh itsekin myöhemmin huomauttaa, että mainitut kokemukset ovat erillisiä ja niillä on luultavasti erilainen neurofysiologinen perusta (s. 55). Tämä liittyy kirjoittajan todisteluun siitä, että rajakokemuksen tyyppisiä yhteisiä piirteitä on kirjallisuudessa liioiteltu.

Marshin tulkinta kuolemanraajakokemuksista on selkeän naturalistinen: rajakokemukset ovat aivojen neurofysiologisia häiriöitä, jotka il-

menevät erityisesti siinä vaiheessa, kun aivot ovat toiminnallisesti palautumassa normaaliin tilaansa. Toisin sanoen kokemukset eivät ilmene kokijalle silloin, kun tämä luulee niiden ilmenevän. Sydänkohtauksen saanut henkilö ei tosiasiassa ”näe” itseään elvytettävän, koska hänen epäkuntoiset aivonsa eivät voi käsitellä informaatiota. Henkilön kokemus ilmenee sinä lyhyenä aikana, kun hän on palautumassa tajuihinsa. Erityisesti Marsh kritisoi tutkijoita, jotka hänen mielestään liian kerkeästi tulkitsevat rajakokemukset todisteiksi ei-ruumiillisen kuolemanjälkeisen elämän mahdollisuudesta. Edellä mainittu ruumiin ulkopuolisten kokemusten käsite palveleekin Marshilla hänen naturalistista lähtökohtaansa. Jos kuolemanraajakokemukset kuuluvat samaan sukuun kuin ”pelkät” ruumiistairautumiskokemukset, on myös ensin mainitut helpompi selittää hallusinaatioiksi jälkimmäisten tavoin.

Marshin on siten rakennettava uskottava naturalistinen teoria, joka selittää kaikki kuolemanraajakokemusten keskeiset piirteet. Tehtävä ei ole aivan helppo. Ensiksi hän lähtee siitä, että kuoleman lähikokemuksiin näyttää liittyvän samantyyppisiä piirteitä eri kulttuureissa: irtaantuminen ruumiista, siirtyminen toiseen maailmaan kuolleiden omaisten kohtaaminen. Vertailevia tutkimuksia on kuitenkin vähän. Mielestäni Marsh painottaa aiheellisesti vertaileviin tutkimuksiin liittyviä ongelmia, esimerkiksi sitä, ovatko haastatellut ymmärtäneet käsitteet samalla tavoin kuin tutkija. Tämän vuoksi johtopäätöksiä on tehtävä varovasti. Toisaalta Marshin naturalistiseen lähtökohtaan sopii sekä rajakokemusten kulttuurinen samankaltaisuus että eroavaisuus. Jos kokemukset havaitaan kulttuurista riippumatta samantyyppisiksi, voidaan selitystä etsiä ihmisten samankaltaisesta aivorakenteesta ja -toiminnoista. Jos taas kokemuksissa on selviä eroja kulttuurien välillä, voidaan erot – ja kokemuksen sisältö – selittää kokijan sisäistä-

män kulttuurisen symboliikan tuot-
tamiksi. Toisaalta ainakin tietynas-
teiset kulttuurien väliset erot raja-
kokemuksissa sopivat yhteen myös
kuolemanjälkeiseen elämään viit-
taavan, transsendentaalisen teorian
kanssa. Jos ihmisen tietoisuus jat-
kuu kuoleman jälkeen, on uskotta-
vaa väittää, että hän ensi vaihees-
sa kokee transsendentaalisen maa-
ilman oman kulttuurinsa symbolien
välityksellä; miten muuten hän voi-
si sen kokea?

Toinen naturalistisen teorian ra-
kentamiseen liittyvä vaatimus on,
että Marshin on selitettävä tapauk-
set, joissa rajakokijalla väitetyksi on
tajuttomuutensa aikaista, myöhem-
min oikeaksi osoittautunutta tie-
toa esimerkiksi leikkaussalin tapah-
tumista. On huomattava, että sydän-
pysähdysten jälkeen EEG alkaa
näyttää viivaa noin 10–15 sekun-
tia pysähdyksestä. On myös doku-
mentoitu tapauksia, joissa henkilö
on ollut kytkettynä EEG-laitteeseen,
joka ei ole rekisteröinyt aivoaktiivi-
teettia ja myöhemmin henkilö on
kertonut leikkauksen (viiva-EEG:n)
aikaisista tapahtumista leikkaussa-
lissa. Jos tällaisia, tarkasti kuvattuja
tapauksia kerätään lisää, muodos-
tavat ne haasteen materialistiselle
mielenteorialle: ne näyttävät osoit-
tavan, että tietoisuus voi toimia il-
man aivoperustaa.

Marshin kanta on hänen natura-
listis-materialistisen lähtökohtansa
mukainen. Vahvaa objektiivista
näyttöä rajakokijoiden tajuttomuus-
den aikaisista, paikkansa pitävis-
tä havainnoista ei hänen mukaansa
ole. Kokijoilla on sen sijaan ol-
lut etukäteen tietoa sairaalasta ja
sen toiminnoista ja/tai he ovat ta-
juttomuutensa aikana nukutuslääk-
keen vaikutuksen alaisena kuulleet
pätkiä hoitohenkilökunnan keskus-
teluista, mikä on todistetusti mah-
dollista. Näistä aineksista rakentuu
heidän mieleensä jälkikäteen ker-
tomus ruumiin ulkopuolisista ha-
vainnoista. Vaikka Marsh tässäkin
kohdin aiheellisesti kritisoi aiem-
pia tutkimuksia ja vaatii tiukem-
pia tutkimuskriteerejä, hän mieles-
täni ohittaa niin sanottujen anek-

doottitapausten todistusvoiman lii-
an nopeasti. Myös kolmas osapuoli
on tutkimuksissa tarkastanut ra-
jakokijoiden kertomuksia ja erita-
soisista verifioinneista on olemas-
sa tilastoja (ks. esim. *The Handbook
of Near-Death Experiences*, 2009).
On myös käynnistetty tutkimuksia,
joissa sairaaloiden kattoon on piilo-
tettu objekteja, jotka vain ruumiis-
taan irtautunut potilas voisi ”nähdä”.
Näin saataisiin tukea kokijoi-
den havaintojen veridikaalisuudel-
le. Marshin näkemyksen puolesta
tosin puhuu se, että yhdessäkään
tällaisessa tutkimuksessa ei ole ai-
nakaan toistaiseksi saatu positiivisia
tuloksia.

Naturalistisen teorian on kol-
manneksi selitettävä kuolemanra-
jakokemuksille tyypillinen fenome-
nologia. Marsh yrittää lieventää tä-
tä ongelmaa väittämällä, ettei ker-
tojien omista kuvauksista – toisin
kuin monet tutkijat ovat esittäneet
– voida tiivistää esiin ideaalityyp-
pistä kuolemanrajakokemusta tiet-
tyine ydinpiirteineen. Sen sijaan
kertomukset ovat Marshin mukaan
hyvin yksilöllisiä ja idiosynkraattisia
(s. 68, 92). Väite on mielestäni
vahvasti liioiteltu eikä Marsh esitä
sille riittävästi perusteita. On totta,
että harvoissa kuolemanrajakoke-
muksissa käydään läpi kaikki Moo-
dyn aikoinaan kirjassaan kuvaamat
ideaalityypiset vaiheet. Samoin on
aina mahdollista, että tutkija ylitul-
kitsee ihmisten kokemuskuvauksia
ja löytää yhtäläisyyksiä sieltä, mis-
sä niitä ei ole. Kuitenkin ihmisten
rajakokemuskuvauksissa on selvästi
yhteisiä rakenteellisia elementtejä,
vaikka mukana olisikin henkilökoh-
taista symboliikkaa ja idiosynkraat-
tisia piirteitä. Tähänhän juuri liit-
tyy näiden kokemusten keskeinen
selitysongelma: rajakokemuksia on
niiden selvästi toistuvien yhteis-
ten piirteiden takia vaikea selit-
tää pelkkinä yksilöllisinä hallusi-
naatioina.

Marsh etsii selityksiä rajakoke-
musten yhteisille piirteille neurofy-
siologiasta. Hän erottaa kuoleman-
rajakokemuksessa alkuvaiheen ja
jälkivaiheen hyläten samalla koke-

musten luokittelun niiden ”syvyy-
den” mukaan (s. 95–97). Alkuvai-
heessa kokemukseen liittyyneen ai-
vojen tasapainosysteemin poikkeavaa
toimintaa ja näköaivokuoren
(sekä muiden relevanttien assosia-
atioalueiden) verenkierron palau-
tuminen (revaskularisaatio). Näkö-
aivokuoren aktivoitumisen kokija
tulkitsee kokemuksen *jälkeen* liik-
keeksi tunnelissa kohti valoa. Alku-
vaiheen kokemuksen sisältöä sää-
televät myös kokijan etukäteiskäsi-
tykset kuolemisen ja kuolemanjäl-
keisestä elämästä. Rajakokemuksen
yhtenä ehtonahan on, että kokija
ja uskoo olevansa hengenvaarassa.
Kokemuksen jälkivaiheessa al-
kavat aktivoitua korkeammat ai-
voalueet (otsalohko), jolloin alku-
vaiheen alitajuiset, unenkaltaiset
fantasiapiirteet väistyvät. Otsaloh-
kon aktivoituminen tuo mukanaan
”moraalisen” velvollisuudentun-
teen jälkeensä jääneitä kohtaan ja ra-
jakokija haluaa palata takaisin fyy-
siseen maailmaan. On sanottava,
että Marshin luokittelu on sangen
karkea eikä mielestäni tee oikeutta
monille rajakokemuksissa toistuville
intensiivisille piirteille.

Marsh täydentää analyysiaan
kokemusten fenomenologiasta ve-
toamalla erityisesti unitutkimuk-
seen ja ohimolohkojen poikkeavaa
aktiivisuutta muun muassa epilep-
siaa koskeviin tutkimuksiin. Mar-
sh myöntää, että kokijat itse koros-
tavat rajakokemusten ja unien sel-
vää eroavaisuutta, mutta hänen
mielestään molemmat ovat alitajui-
sia mentaalisen aktiviteetin muoto-
ja ja siksi niitä voidaan verrata kes-
kenään. Tekijä viittaa kiinnostaviin
analogioihin uni- ja ohimolohko-
kokemusten ja toisaalta kuolema-
kokemusten välillä. Hän on käynyt
läpi vaikuttavan määrän relevant-
tia neurofysiologista tutkimusta ja
huomauttaa mielestäni aiheellisesti,
että rajakokemustutkimuksessa ky-
seistä aineistoa ei ole otettu huomi-
oon riittävästi.

Marshin havainnoista on kui-
tenkin vielä pitkä matka siihen, et-
tä voimakkaasti transsendentaaliset
rajakokemukset selittyisivät neuro-

fysiologisesti analogisia kokemuksia tuottavien mekanismien avulla. Marsh ei pysty osoittamaan, että jokin aivojen poikkeava tila tuottaisi systemaattisesti kuolemanrajakokemusten kaltaisia kokemuksia. Hän itsekin myöntää, ettei mikään hänen kuvaamansa neuropatologinen tila välttämättä ole jokaisen ”ruumiin ulkopuolisen kokemuksen” perustana. Väitän, että on mahdollonta löytää pelkästään neurofysiologinen selitys kuolemanrajakokemusten kokonaisfenomenologialle. Jos rajakokemusten selitykset halutaan pitää naturalismin rajoissa, on neurologisia selityksiä täydennettävä psykologisilla ja sosiologisilla näkökulmilla. Tällöin aivomekanismit toimivat eräänlaisina kokemusten välttämättöminä ehtoina. On myös oletettava psykologinen mekanismi, joka laukaisee kokemuksen henkilön tajutessa, että hän on kuolemanvaarassa. Selitystä vaatii myös se, miksi kaikilla hengenvaarallisen kriisin kokeneilla ei ole rajakokemusta. Tässä yksilölliset neurofysiologiset tekijät saattavat olla keskeisiä, mihin Marsh viittaa. Itse tosin epäilen, että Marshin näkemys rajakokemuksen ilmeneemisestä aikana, jolloin henkilö palaa tajuihinsa, ei ole neurofysiologisesti täysin uskottava. Voimakas rajakokemus sisältää niin monia fenomenologisia elementtejä, että useiden neurologisten mekanismien olisi aktivoiduttava hyvin nopeasti ja mahdollisesti tiettyssä järjestyksessä.

Kuolemanrajakokemuksiin liittyy vielä neljäskin piirre, joka vaatii selitystä. Rajakokemuksilla on voimakas ja pysyvä vaikutus kokijan persoonaan ja hänen arvomaailmaansa. Tässä suhteessa kuoleman lähikokemuksia voidaan pitää eräänlaisina nykypäivän demokratisoituina mystisinä kokemuksina, jotka ovat muidenkin kuin uskonnollisten virtuoosien saavutettavissa. Marsh ei kiellä rajakokemusten persoonallisuutta muovaavaa voimaa, mutta väittää, että ne eivät tässä suhteessa ole ainutlaatuisia. Monenlaiset kriisikokemukset voivat muuttaa ih-

mistä syvästi. Tämä on totta, mutta on myös tutkimuksia, joissa on todettu hengenvaarallisen kriisin, johon liittyy rajakokemus, muuttavan ihmisiä enemmän kuin pelkkä kriisin kohtaaminen ilman rajakokemusta. Marshin mukaan kuolemanrajakokemuksia ei voi pitää aitoina mystisinä kokemuksina muun muassa siksi, että niihin ei liity ”sainoinkuvaamattomuuden” piirrettä kuten klassisiin mystisiin kokemuksiin. Väite on hämmästyttävä ja jälleen yksi osoitus siitä, että Marsh yrittää sovittaa rajakokemusten fenomenologian väkisin omaan teoriaansa. Useat kokijat nimittäin korostavat juuri vaikeutta pukea kokemustaan sanoiksi. Kaiken kaikkiaan edellä esittelemäni neljä piirrettä yhdessä muodostavat haasteen kuolemanrajakokemusten naturalistisille teorioille – ja tämä koskee myös Marsin teoriaa hänen monista mielenkiintoisista ja oivaltavista havainnoistaan huolimatta.

Teoksensa teologisessa osuudessa Marsh tarkastelee rajakokemuksia ylösnousemusteologian valossa. Hänen lähtökohtansa on, että ihmispersoonaa on ruumiin ja mielen ykseys, mikä vastaa perinteistä juutalaista käsitystä ja on samalla myös Uuden testamentin ja Paavalin antropologian käsitys. Tästä näkemyksestä toki voi olla eri mieltä, sillä useissa Uuden testamentin kohdissa viitataan ruumiista erilliseen sieluun. Marshin teologisessa esityksessä on sama dogmaattisuuden ongelma kuin neurofysiologisessa tarinassakin: hän ei anna rajakokemusten oman fenomenologian päästä riittävästi esille. Itse asiassa Marsh joutuu vaikeaan asemaan. Hän on ensin todistellut, että kuolemanrajakokemukset ovat neuropatologisia häiriöitä ja sen jälkeen hänen täytyy osoittaa kokemuksille jokin teologinen merkitys – ovathan rajakokemukset jotka tapauksessa voimakkaasti ihmisiä muuttavia tapahtumia. Marsh pohtii, että Jumala voi ehkä käyttää patalogisia tiloja ilmestyksen välittämiseen. Mutta jos rajakokemukset eivät ole aitoja mystisiä koke-

muksia, mitä Jumala haluaa niiden kautta välittää? Kuolemanrajakokemusten teologista merkitystä pitäisi tarkastella paljon avoimemmin kuin Marsh tekee – eikä pelkästään dogmaattisen tunnustuksellisesta näkökulmasta.

LEO NÄREAHO
DOS., HELSINKI

ANNA PRESTJAN

Präst och karl, karl och präst. Prästmanlighet i tidigt 1900-tal. Lund: Sekel 2009. 191 s.

”Prästmanlighet” on käsite, jota saa turhaan sanakirjoista etsiä. Tekijän antaman selityksen mukaan se tarkoittaa papin taitoa (konst) yhdistää toisiinsa kristillisyyttä (kristen hållning) ja miehisyyttä (manlighet). Anna Prestjanin tutkimus, joka liittyy osana Lundissa vuonna 2005 käynnistyneeseen projektiin ”Kristen manlighet”, käsittelee siis monitahoista ongelmaa: miten vuosisadan vaihteen Ruotsissa papisto ymmärsi sukupuolensa ja millaiseen kontekstiin koko kysymys papin sosiaalisesta sukupuolesta liittyi?

Prestjanin tutkimus on tyyli- ja sukupuolijärjestelmän historiaa ja sellaisenaan luonteavaa jatkoa hänen aikaisemmille tutkimuksilleen yhtäältä lääketieteen, erityisesti hoivan ja toisaalta miehenä olemisen (miehuuden) historiasta. Tutkimuksen raskas teoreettinen alku antaa helposti väärän kuvan kokonaisuudesta: työ on uudissanoitettua huolimatta hyvin luettava ja sitä paitsi kiinnostava ja melko vakuuttava analyysi 1800–1900-lukujen taitteen papistosta näennäisesti kapeasta näkökulmasta.

Tutkimus alkaa Ruotsin luterilaisista kirkkoista 1800-luvun lopussa kohdanneesta kriisistä. Teollistuminen, urbanisaatio ja väestönkasvu muuttivat lyhyessä ajassa yhteis-